

Jeseníky mimo CHKO, foto: archiv Společnosti přátel Jeseníků.

SABINA VOJTĚCHOVÁ

Lesy na suchu

Poslední lednovou sobotu začínajícího roku leží pod sněhem téměř celá Česká republika. Srážky se tentokrát nevyhnuly ani Bruntálsku. Cesta vlakem k východnímu úpatí Jeseníků občas odhalí pohled na holé zasněžené kopce, kde se místy tyčí prořídle skupinky stromů. Právě v této oblasti začal kolem roku 2014 nenápadný malý brouček kousek po kousku mocně ujídat z oslabených tuzemských lesů. Ze Zlatohorské vrchoviny si lýkožrout prokousal svou cestu skrz Osoblažsko k Nížkému Jeseníku a pokračuje dál na Hrubý Jeseník. Marný boj s kůrovcovou kalamitou dnes vede v republice sedm krajů. Bude hůř?

Lesní správa Města Albrechtice spravuje sedmnáct státních lesních revírů, ty bližší polské hranici již kůrovec neboli lýkožrout úplně zlikvidoval. Postkalamitní oblasti teď hyzdí gigantické holiny o rozloze stovek fotbalových hřišť a z obnažených svahů sklesle shlížejí suché kostry smrků vedle zatím přežívajících modřínů. Kalamita postupuje dál. Jak se to vlastně mohlo stát?

Začátek konce

Podle Milana Košuliče, bývalého zástupce Lesní správy Města Albrechtice, lesníci na severní Moravě pozorovali, že se s lesy

něco špatného děje, už v devadesátých letech. „Tenkrát se používal pojem *chřadnutí smrčín*: škody jednoznačně nezpůsobil kůrovec, václavka ani imise. Vrtalo mi roky hlavou, proč to všechno začalo tady, na severní Moravě a přilehlých oblastech Polska a Slovenska. Pak mi došlo, že zdánlivě neodůvodnitelné schnutí smrčín zřejmě souvisí s tím, že jsme nejbližše severovýchodní hranici areálu horského smrku, který má ekologické optimum od tisíce metrů nahoru. Současně jsme nejbližše kontinentálnímu klimatu, který středoevropskému smrku nevyhovuje. Klimatická změna v kombinaci s nevhodnou nadmořskou výškou stály na začátku konce,“

Jeseníky mimo CHKO, foto: archiv Společnosti přátel Jeseníků.

vysvětluje vousatý důchodce, který u Lesů ČR pracoval od roku 1992.

Přestože česká veřejnost stále považuje za hlavního nepřítele lesů kůrovce, opravdový problém představuje nedostatek vody v krajině. Ten vyvrcholil nebývale suchým rokem 2015 a oslabil smrkové porosty, které se tak staly náchylnější k napadení sekundárními škůdci, jako je václavka nebo kůrovec. Šlo tedy o kombinaci více škodlivých vlivů: přestárlý způsob lesního hospodaření a zakrnělá legislativa v kombinaci s počasím umíchaly smrkovým monokulturám smrtící koktejl.

„Celé roky se vykládá, že smrk je dřevina budoucnosti. Dnes ti, co měli smrk, pláčou. Už se nemůže opakovat to, co se stalo ve 20. letech minulého století po mniškové kalamitě, kdy bylo sežráno na dvacet milionů kubíků dřeva a plochy se zase zalesnily smrkem. To, co potřebujeme, jsou druhově, výškově a prostorově pestré porosty,“ shrnuje svůj pohled Košulič, rodák z nedalekých Heřmanovic.

Na papír a do spaloven

Rozsáhlá těžba napadeného dřeva přináší výzvu také pro ekonomickou stránku lesního hospodaření. Trh je zahlcený kůrovcovým dřevem a státní podnik Lesy ČR si v loňském roce poprvé za svou existenci musel půjčovat ze státního rozpočtu

800 milionů korun jen na pokrytí provozních nákladů.

„Vlastníci lesů najednou musí vytěžit dřevo, co měli na desítky let, a další desítky tak nebudou mít co prodávat. Podnik je na nule, nemá dokonce ani zákonné rezervy na obnovu lesa, lesní dělníci utíkají a najímá se levná pracovní síla z Ukrajiny a Rumunska,“ sděluje Košulič.

Jen za rok 2017 vytěžili lesníci v kalamitních správách Města Albrechtice, Bruntál, Vítkov a Šternberk milion a půl kubíků napadeného dřeva, což je mnohonásobně více než za pět let kůrovcové kalamity na Šumavě. Letos počítá ministerstvo zemědělství na území celé republiky s celkovou těžbou až 50 milionů kubíků.

„My to tu ještě jakž takž prodali, kam to ale dojde letos? V zahraničí mají podobné problémy. Pokud to vykoupí stát, uložené dřevo ve skladech shnije a půjde leda tak na papír. Mluví se o tom, že se přebytky nahází do spaloven,“ přemítá Košulič.

Po nás holina

V současnosti se frontová linie boje s kůrovcem posunula před brány Chráněné krajinné oblasti (CHKO) Jeseníky. Vrásky na čele tak v posledních letech dělá také ekologovi a předsedovi občanského spolku Společnost přátel Jeseníků Ondřeji Bačíkovi.

„Od roku 2017 jsem si začal všimnout, že u Rýmařova, odkud pocházím, se v lesích objevují kůrovcová kola. V srpnu začal les odumírat, najednou ho chyběla půlka. V září jsme proto iniciovali velké jednání v sídle CHKO, kterého se zúčastnila také delegace z ministerstva životního prostředí,“ vypráví usměvavý aktivista.

Bačík s dalšími ekology na jednání žádal, aby Správa CHKO s ministerstvem přijali opatření k ochraně horských lesů CHKO Jeseníky. Žádná však podle něj přijata nebyla. Uplynul tak rozhodující rok 2018 a v létě vstoupil kůrovec do nitra CHKO. Na chráněném území se nyní plošně těží, vznikají holiny a lesníci někde opět vysazují smrky. Škůdce se nevyhnul ani Národní přírodní rezervaci Rejvíz s unikátními podmáčenými a rašelinnými smrčínami. „Správa CHKO situaci s kůrovcem celkově vážně podcenila, na Rejvízu dokonce vydala rozhodnutí o asanaci části kůrovcových stromů prostřednictvím kácení a použití chemie. Divočina, jakou máme na Hrubém Jeseníku, u nás nikde jinde vyjma Šumavy není, přesto jsme svědky toho, jak státní orgán ochrany přírody umožňuje její ničení,“ míní Bačík a vysvětluje: „Rejvíz je největší rašeliniště na Moravě a jedy, které Správa CHKO na části území rezervace povolila, jsou extrémně toxické zejména pro vodní prostředí. To, co by normálně zákon zakázal, správa CHKO

výjimkami povoluje. V jiném případě zase vznikla při úmyslné těžbě velká holina až na hranici rezervace Břidličná. Jde o návětrnou stranu, v důsledku toho se stromy v odkryté stěně rezervace postupně vyvracejí a území je poškozeno. Nejabsurdnější je ale to, že i v době kůrovcové kalamity se ve velkém kácí evropsky chráněné bučiny, a ještě se do nich sadí smrky. To vše se souhlasem Správy CHKO. Když tohle v horách vidíš, tak prostě brečíš,“ vrtí hlavou.

Správa CHKO Jeseníky se k věci nevyjádřila, pouze nás odkázala na Lesy ČR. Bačík chce však v boji za záchranu horských lesů vytrvat. Pokud to bude nutné, kauzu ničení evropsky chráněných bučin hodlá postoupit k Evropské komisi.

„Oni z nás na správě tak trochu šílí, ale pro mě jsou tyto hory srdce, a dokud budu žít, budu usilovat o to, aby se chránily a neničily. Správa se nechová jako orgán ochrany přírody, neplní, co má, a u kůrovcové kalamity se to hodně projevilo. Dodnes neexistuje žádná strategie k ochraně prvních a druhých zón CHKO před kůrovcovými těžbami, a přestože lesníci nestíhají těžit napadené stromy, povoluje správa plošné a úmyslné těžby bučin,“ dodává posmutněle Bačík a uzavírá svůj pohled vzpomínkou: „Když jsme vedli kampaň za vyhlášení národního parku Jeseníky, lesníci nám oponovali, že zničíme lesy, protože tam ‚vysadíme‘ kůrovce. Uplynulo pár let a na vznik katastrofy nakonec stačil špatný lesnický systém a nedbalost těžařských firem.“

Legislativa jako bariéra

V pražské kanceláři nevládní organizace Hnutí DUHA má expert na ochranu lesů a divoké přírody Jaromír Bláha napilno. Pročítá analýzu problému lesního hospodářství a nevěřícně kroutí hlavou. Dokument připravuje Ústav pro hospodářskou úpravu lesů v rámci chystané Společné hospodářské politiky Evropské unie, platné od roku 2021. Jedním z jejich velkých témat je také adaptace lesů na změnu klimatu a revitalizace vodního režimu.

„Odborné instituce jako Výzkumný ústav lesního hospodářství a myslivosti nebo Ústav pro hospodářskou úpravu lesů zůstávají ve starých dogmatech. Podle plánu starého pětadvacet let mají pocit, že nynější druhová skladba je optimální. Jako mastodont se chová i ministerstvo zemědělství, které si ještě stále nevšimlo probíhající změny klimatu,“ říká Bláha.

Loni v březnu Hnutí DUHA zahájilo kampaň *Zachraňme lesy*, jejímž prostřednictvím vybízí českou vládu a parlament k úpravám ve čtyřech oblastech: legislativy, certifikace lesů, dotační podpory a politiky ministerstva zemědělství. „V hospodářských lesích můžeme jen přihlížet, jak Lesy ČR plošně

Jeseníky mimo CHKO, foto: archiv Společnosti přátel Jeseníků.

Rejvíz.

Rejvíz.

káci, protože to nařizuje zákon. Kůrovec se však šíří dál, je to naprosto nesmyslná činnost. Těžká technika a chemie drancují půdu, vysazené stromky na vyprahlých holinách usychají. Kdyby se nezasahovalo, je to pro budoucnost lesa lepší,“ přemítá ekolog.

Z hlediska vhodného prostředí se u nás do významného ohrožení k roku 2060 dostane osmdesát procent porostu smrku. Ohniska jsou po celé republice, v Moravskoslezském, Olomouckém, Plzeňském, Jihočeském, Jihomoravském, Zlínském a kraji Vysočina se již jedná o kalamitu. „Aby se předešlo stejnému scénáři u budoucích porostů, je třeba změnit dotační politiku, legislativu a politiku řízení Lesů ČR, které spravují víc než polovinu lesů v Česku. Stát by měl vlastníky podpořit významnou finanční injekcí, ale za podmínky, kdy povede k vytvoření druhově bohatých a pestrých lesů. Zákon klade přírodě blízkému pěstování lesů bariéru a Národní akční plán pro adaptaci na změnu klimatu i Národní lesnický program jsou k ničemu, protože ze strany státu není vůle je naplnit,“ shrnuje Bláha.

Zkostnatělý lesní zákon letos v lednu lesníkům v ozdravování lesů alespoň částečně uvolnil ruce. Nová vyhláška totiž při obnově kalamitních holin umožňuje využívat přípravné dřeviny, jako je bříza, jeřáb, vrba či osika, které dříve lesníci pod hrozbou pokuty museli vyřezávat. Přípravné dřeviny poskytují zákryt stínomilným stromům, jako je buk nebo jedle, a podpoří rozmanitost věkové struktury budoucích lesů.

Vyhláška podle Bláhy zůstala na půli cesty. „Potřebujeme kompletně nový lesní zákon, polovičaté novely nic neřeší,“ kritizuje práci vlády. Ministerstvo zemědělství zvýšilo vyhláškou povinný podíl listnáčů pouze o deset procent a na seznamu melioračních a zpevňujících dřevin navíc nechalo i exotickou douglasku tisolistou. Vlastníci lesů ji tak mohou vysazovat ne místo smrků, ale místo domácích listnáčů a jedlí. Znovu tak mohou vznikat lesy s převahou jehličnanů.

Muži, kteří sázejí stromy

Státní podnik Lesy ČR se šíření kůrovce snaží zabránit pomocí obranných opatření. Používají se především feromonové lapáče, lapáky z vyvrácených ležících stromů a otrávené lapáky v podobě trojnožky. Mezi netradiční metody ale patří i otrávené sítě. Lesy ČR loni na řešení kůrovcové kalamity vyčlenily 153 milionů korun, investovaly také do posílení personálu a na severní Moravě vytvořily v nejvíce postižených místech čtyři oddělená pracoviště. Kůrovec však putuje krajinou a lesníci se snaží vyřešit, co se zpustošenými lesy bude dál.

„Zpočátku jsem u Lesů ČR pracoval jako technický pra-

covník k ochraně lesa. Tato pozice byla speciálně vytvořena pro kalamitní lesní správy a měla za úkol vypomáhat revírníkům v revírech, kde byly těžby velkého charakteru. Tam teď řešíme, co s holinami a jak jim zabránit. Lesní zákon je ale neúprosný, u rozsáhlých asanačních těžeb se všechno bere načisto,“ vysvětluje nynější revírník z oblasti Jeseníků, který si nepřeje být jmenován.

Mezi nejpálčivější otázky lesníků patří taktéž otázka sazenic. V lesních školkách čekají statisíce sazenic smrků, nedostatkové jsou naopak buky. O přípravných dřevinách jako bříza nebo osika si většina revírníků může nechat zdát.

„Školkaři nezareagovali pružně, už jsem viděl, že někteří začali smrk i zaorávat. Dalším problémem je fakt, že vysazovat klimaxové rostliny na holiny je nesmysl, ty potřebují stín a vláhu. Společenskou objednávkou jsme tlačeni k tomu, že máme vytvářet prostorově, strukturně a výškově pestré lesy, to ale bez potřebného materiálu nejde,“ popisuje překážky revírník.

Problémem je i přemnožená spárkatá zvěř, která decimuje mladé stromky. Aktuální Zákon o myslivosti vychází z koncepce z roku 2001, vytvořené na deset let. Podle mluvčího ministerstva zemědělství Tomáše Bílého však ministerstvo v současné době pracuje na tvorbě koncepčního dokumentu, který rozhodne, zda dojde ke shodě myslivecký zákon novelizovat. „Výše odlovu zvěře by se měla počítat podle škod, které napáchá, a ne podle mysliveckého plánování. To je jen další cár papíru, do kterého si každý napíše, co chce. Myslivci si zvěř pěstují kvůli trofejovému lovu, ze kterého jsou pěkné peníze. A stromky, které nezlikviduje sucho, dorazí zvěř,“ vysvětluje jesenický lesník.

Tůňky po harvestorech

V červenci 2018 uložila Česká inspekce životního prostředí (ČIŽP) Lesům ČR pokutu 3,5 milionu korun za nevhodně provedené asanace kůrovcem napadených stromů. Na podnik se následně snesla lavina kritiky. „Brouka tady namnožila naše slavná obranná opatření. Dřevo se shromažďovalo v lese a kůrovec tak prostě přiletěl zpět. Do zvládnutých oblastí se šíří kamionovou a vlakovou dopravou, stojící lapáky s feromony zase shromažďují brouky do ohnisek. Nikdo si už ale neuvědomil, že v lese fouká vítr. Mikroskopické částičky samozřejmě nezůstanou na místě, ale rozprostrou se do okolí,“ vypráví revírník dál.

Za nezvládnuté asanace pokutovala ČIŽP také vlastníky soukromých a obecních lesů, selhání tedy nesouvisí čistě se státním podnikem. Loni provedla inspekce 772 kontrol a uložila 51 pokut ve výši 6,7 milionu korun.

V rozpadu českých lesů se však někteří lesníci snaží vidět příležitost. „Spousta revírníků, co prošli kalamitou, už začíná s přírodě blízkým lesním hospodařením. S křížkem po funuse vytváříme mokřady, z kolejí od harvestorů děláme tůňky. V krajině už ale vodu nemá co zadržet, a tak jsme rádi za každou břízku, trávu nebo jeřáb. Musíme doufat. Kdyby měl každý revírník přemýšlet, že má v revíru x holin, nechodí domů a jen brečí v kanceláři. Už se nesmí opakovat, aby se k lesu přistupovalo jako k výrobnímu prostředku,“ dodává mladý lesník.

Za vším hledej sucho

O klimatické změně a jejím budoucím scénáři na území České republiky hojně diskutují také vědci. Například Petr Čermák z Ústavu ochrany lesů a myslivosti brněnské Mendelovy univerzity ve svém článku *Dopady klimatické změny na zdraví a vitalitu lesa* pro portál Silvarium.cz zmiňuje riziko vzrůstající teploty a snižující se dostupnosti vody, která je zaviněná nerovnoměrností srážek. Podle Čermáka bylo po roce 1970 nalezeno celkem 88 případů odumírání lesa spojeného se suchem. V Evropě chřadnutí postihlo všechny hlavní hospodářské dřeviny, mezi nimi borovice lesní, smrk ztepilý, dub a buk lesní nebo jedli bělokorou. Dřeviny oslabené suchem následně podléhají houbovým onemocněním, hnilobám a hmyzím škůdcům, při extrémním suchu se objevuje také kombinované napadení kůrovcem a václavkou. Zbylé stromy, které nezlikvidují sekundární škůdci, jsou náchylnější k poškození větrem a námrazou. V mnoha částech Evropy se také dá kvůli suchu předpokládat nárůst počtu a nebezpečí lesních požárů.

Současnou kalamitu hynoucích smrků na severní Moravě může změnit jen velmi dlouhé deštivé období. „Za poslední tři roky v půdě chybí jeden rok srážek. Problém je také to, že půda nic nevsakuje, léta už nezažíváme deletrvající srážky. To se pak může stát všechno, třeba že do roka uschnou i všechny ty modřiny a jedle tady,“ mávne Milan Košulič rukou směrem ke skupině stromů, zatímco mě provází albrechtickými revíry. Jestli nynější lesní porosty přežijí, je v především v rukou přírody. O zdravou budoucnost našich příštích lesů se však musíme zasadit především my.

Kontakt: vojtechova@sedmagenerace.cz.

T A
Č R

Jsme s lesy v háji? / Jan Skalík

Odpověď na tuto otázku záleží na úhlu pohledu každého z nás. Shodnout se a společně pracovat bychom ale měli na tom, ať kolem nás není pusto a háje i lesy mohou znovu vyrůst.

V uplynulých týdnech se právníci spolupracující se Sdružením vlastníků obecních a soukromých lesů ohradili, že vysévat břízu na holiny po kalamitní těžbě je nelegální, a kdo k tomu navádí, působí majiteli pozemků škodu a řešení celé krize lesů medvědí službu. V kampani *Zachraňme lesy* se do této polarizující debaty nenecháme vtáhnout, je ale třeba připomenout několik podstatných souvislostí.

Již od počátku, kdy jsme s takzvaným *guerilla forestingem* do českého prostředí přišli, upozorňujeme na důležitost předjednání s vlastníkem či správcem lesa. Ostatně právě proto se stále více zapojujeme do spolupráce s obcemi i úřady. Základním východiskem této debaty je, že dnešní měřítko rozpadu lesů není umělým zalesňováním zvládnutelné, což uvádějí lesníci i samo ministerstvo. Letos má podle konzervativních odhadů ministerstva zemědělství padnout i výrazně přes 30 milionů metrů kubických kůrovcového dřeva, dvakrát více než loni. Za této situace se tak nebudeme zabývat o tom, zda mít dlouhodobý zisk z přírodně bližším způsobem pěstovaných lesů, nebo rychlejší z těch pěstovaných nešetně. Debatu můžeme vést o tom, zda mít lesy postupně připravované břízou či olší, anebo možná také nemít lesy vůbec žádné.

Polemizovat proto nad tím, zda způsobí ekonomickou škodu, když růst cílových dřevin dočasně doplní olše nebo bříza, by bylo výsostně akademické. Olše a bříza totiž především umožní přežití cílových dřevin vytvořením nezbytného zástínu a vlhčího mikroklimatu. Již rozběhlá dynamika přírody se jen tak nezastaví a budeme-li vše dělat tak, jako dosud, nedá se ani očekávat, že by lesy napříště byly pod nátlakem počasí a brouka odolnější. Právě naopak, jedině přímou snahou o změnu v terénu i politické praxi je možné dosáhnout toho, aby lidé ani stromy už nebyli svědky tak nevladatelného rozpadu lesů.

Veřejný zájem o *guerilla foresting* nevypřehá. Stojí za ním totiž tisíce lidí, kterým jde o to, aby za jejich humny, nebo třeba v jejich milovaném koutu republiky již nyní vyrůstaly zdravější a svébytné lesy. V kampani *Zachraňme lesy* jsme právě pro ně vytvořili balík nápadů sepsaných na kartách, který pomůže v úsilí o záchranu lesů nepolevit. Ostatně, podívejte se na smesproles.cz a posuďte sami.

Autor je koordinátorem kampaně *Zachraňme lesy*.